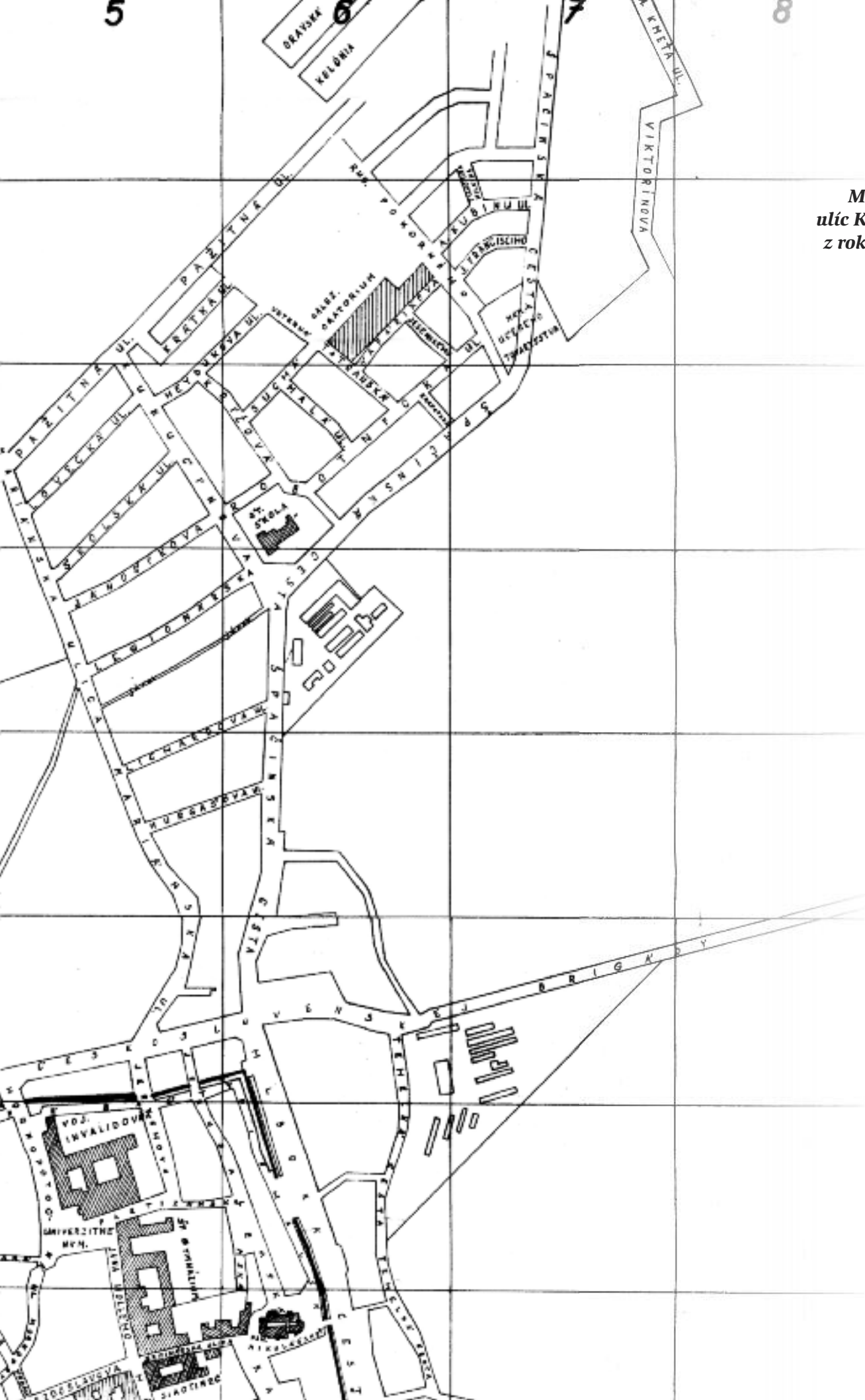
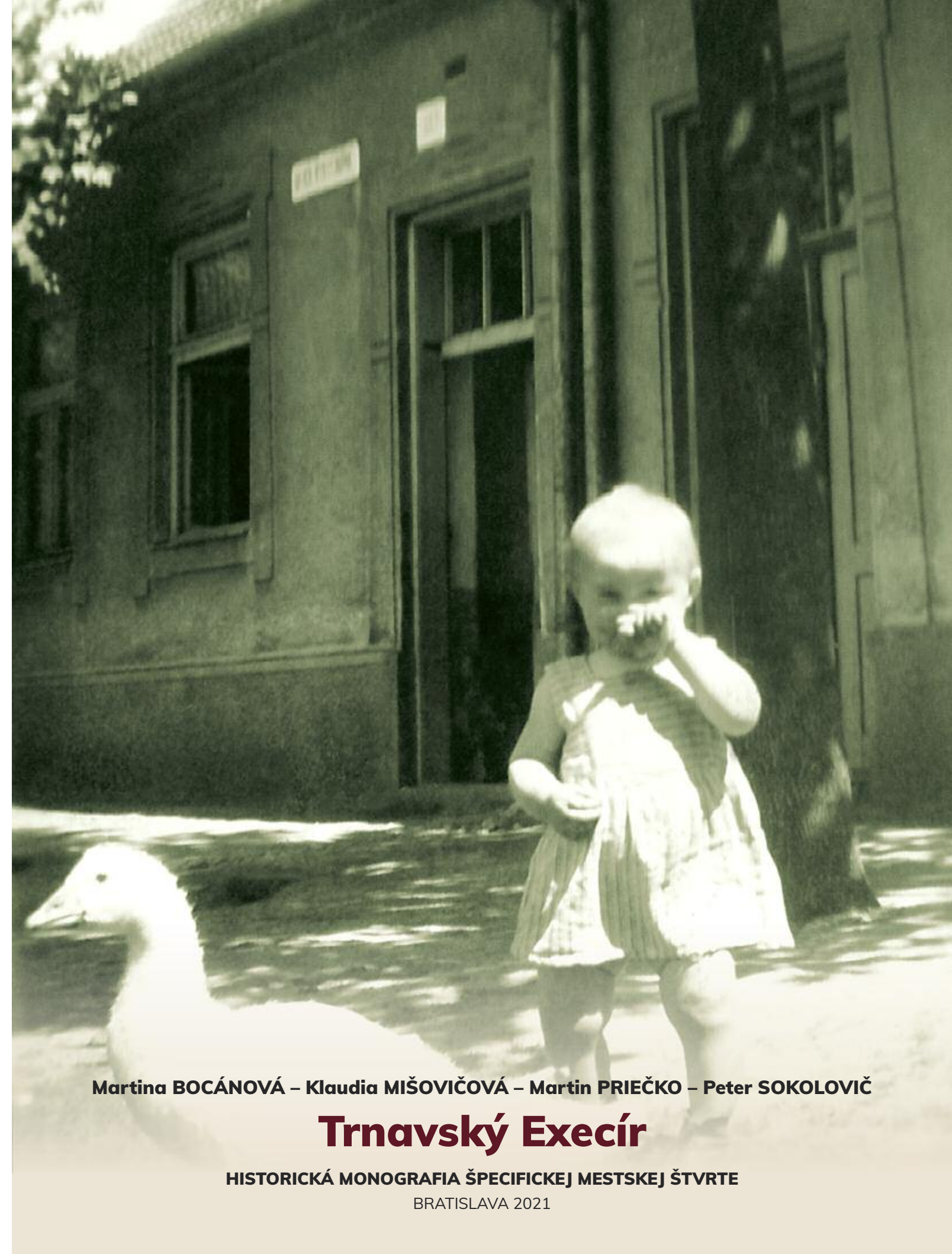

Mapa
ulíc Kopánky
z roku 1946

Martina BOCÁNOVÁ – Klaudia MIŠOVIČOVÁ – Martin PRIEČKO – Peter SOKOLOVIČ

Trnavský Execír

HISTORICKÁ MONOGRAFIA ŠPECIFICKEJ MESTSKEJ ŠTVRTE

BRATISLAVA 2021

Autori:
PhDr. Martina Bocánová, PhD.
PhDr. Klaudia Mišovičová
PhDr. Martin Priečko, PhD.
PhDr. Peter Sokolovič, PhD.

Recenzenti:
† prof. PhDr. Jozef Šimončíč, CSc.
prof. PhDr. Alexandra Bitušíková, PhD.
PaedDr. Simonne Jurčová

Odborná spolupráca: prof. Mgr. Katarína Nováková Slobodová, PhD.
Jazyková korektúra: doc. PhDr. Hana Hlôšková, CSc.
Cudzojazyčný preklad a resumé: PhDr. Jozef Pecina, PhD.

© Národopisná spoločnosť Slovenska, Bratislava 2021
© Martina Bocánová, Klaudia Mišovičová, Martin Priečko, Peter Sokolovič 2021

Publikácia vyšla s finančným príspevím:
Fondu na podporu umenia
a
Mesta Trnava

u. fond
na podporu
umenia

MESTO TRNAVA

ISBN 978 – 80 – 973341 – 3 – 0
EAN 9788097334130

Návrh obálky a grafická úprava: Mária Ščuryová
Tlač: Timeprint
Náklad: 800 ks
Počet strán: 144
Druhé, prepracované vydanie

Úvodom.....6
Preface

1 **Kopánka** ako súčasť trnavských dejín
Kopánka as a part of Trnava history

Zo starších dejín Kopánky8
From the older history of Kopánka
Novodobé dejiny Kopánky11
The modern history of Kopánka
Kopánka na začiatku 20. storočia17
Kopánka at the beginning of the 20th century
Kopánka po roku 194525
Kopánka after 1945

2 **Presídlenci z Oravy**
Resettlers from Orava

Presídlenci z Oravy32
Resettlers from Orava
Zatopená obec Ústie nad Oravou.....36
Flooded village Ústie nad Oravou

3 **Sídelná a urbanistická premena Kopánky**
Settlement and urban transformation of Kopánka

Sídelná a urbanistická premena Kopánky44
Settlement and urban transformation of Kopánka
Vznik Kopánky a jej formovanie v prvých dekádach 20. storočia45
The origin of Kopánka and its formation in the first decades of the 20th century
Kopánka v medzivojnovom období50
Kopánka in the interwar period
Saleziánsky dom a príchod Oravcov –
dôležité medzníky sídelného rozvoja Kopánky53
*The Salesian House and the arrival of the Orava people - important
milestones in the settlement development of Kopánka*
Povojnové roky57
Post-war years

Obdobie sídliskového rozvoja novej Kopánky60
Period of settlement development of the new Kopánka
Súčasná Kopánka.....64
Present-day Kopánka
Topografia Kopánky65
Topography of Kopánka
Ulicová topografia starej Kopánky67
Street topography of old Kopánka
Sídelno-urbanistická transformácia.....70
Settlement-urban transformation

4 **Sociálne problémy a ich riešenia na Kopánke**
Social problems and their solutions at Kopánka

Spolkový a spoločenský život v meste72
Social and community life in the town
Charitatívna a osvetová činnosť v meste77
Charitable and educational activities in the town
Nepriaznivá situácia chudobných detí.....81
Adverse situation of poor children
Niekoľko poznámok k školstvu.....84
A few remarks on education
Saleziánske dielo na Kopánke90
Salesian work in Kopánka
Práca saleziánov s mládežou.....97
Salesian work with young people
Príchod Oravcov do Trnavy102
Arrival of the Orava people to Trnava
Oravci na Execíre.....107
The Orava people in Execír
Spomienky na detstvo116
Memories of childhood

Na záver121
Epilogue

Poznámky / References.....122
Použitá literatúra a pramene / Bibliography132
Register / Index136
Resumé.....139

Úvodom

„Kopánka nemá iné dejiny, ako Trnava“ napísal ešte počiatkom 70. rokov azda najdôvernejší znalec trnavských dejín Jozef Šimončíč, ktorý poukázal na to, že v celej histórii najstaršieho slobodného kráľovského mesta v Uhorsku bola jeho severovýchodná štvrť „neoddeliteľnou súčasťou katastra mesta Trnavy a prežívala s ňou osudy dobré i zlé.“¹ V priebehu storočí sa však jej ráz menil, aby sa dnes stala jednou z najvyhľadávanejších a najlukratívnejších lokalít v meste. Nemenil sa však iba charakter mestskej štvrte, jej využitia a komfortu bývania jej obyvateľov, ale aj samotné geografické chápanie toho, čo vlastne Kopánka znamená. Kým dnes je vnímaná predovšetkým ako lokalita charakteristická zástavbou rodinných domov pozdĺž Špačinskej cesty najmä smerom na sever, v minulosti sa ku Kopánke viac či menej radili aj neskoršie Sídliisko ČSM, Vodáreň, Zátvor či sídlisko Na hlinách. Vývoj, ktorý nastal po zániku Rakúsko-Uhorska a vrcholil najmä v druhej polovici 20. storočia, však radikálne zmenil aj vnímanie obyvateľov, a to nielen v geografickej rovine. Aj starší názov Vojenské cvičište alebo Execír dnes poznajú už len pamätníci. Preto je dobré, že vznikla táto publikácia, ktorá priblíži čitateľovi nielen dejiny, premeny v čase, ale aj onen známy genius loci miesta, ktoré sa stalo súčasťou života tisícov Trnavčanov. Tých, ktorým Kopánka prirástla k srdcu a dodnes sa s hrdosťou nazývajú Kopančári.

V predkladanej monografii vám predstavujeme niekoľko pohľadov na túto lokalitu.

Úvodná historická časť (od Petra Sokoloviča) približuje územie Kopánky od čias lovcov mamutov cez raný stredovek, kedy sa v 11. a 12. storočí začala Trnava formovať ako mesto. Predstavíme ju z rôznych uhlov pohľadu – ako remeselnícke centrum, rezervoár vody, či dôležitú zásobáreň rýb pre obyvateľov mesta. Historický prehľad nás vovedie cez poľnohospodársku a robotnícku štvrť 19. storočia až do súčasnosti, ktorú poznáme.

Hoci Trnavčania vedia, kde sa Kopánka nachádza a v mentálnej mape starousadlíkov vždy mala svoje neformálne vymedzenie, je dôležité komplexne predstaviť jej územný vývoj a transformáciu (v kapitole od Martina Priečku). Priestorová identita tejto mestskej štvrte v súčasnosti a jej reflexia je väčšinou obmedzená len na „starú Kopánku“, tvorenú domčekmi vo výseči Špačinskej a Hajdócyho ulice. V knihe sa však orientujeme na širšiu časť severnej Trnavy, t. j. od Bučianskej cesty na sever aj s Vodárňou, Zátvorom, obchodnými centrami, Sídliiskom ČSM a Hlinami.

Pre dnešných mladých ľudí bude možno novou informácia, že obyvatelmi Trnavy sa v polovici 20. storočia stali aj ľudia z úplne odlišného geografického prostredia – z Oravy. Čitateľovi predstavíme pôvodnú domovinu Oravcov, ktorí sa sem presídlili a nakoniec tu našli svoje nové miesto pre život. Na stránkach monografie (od Klaudie Mišovičovej) sa dočítate o horských oblastiach, odkiaľ pochádzali, aké bolo ich zázemie a čo vlastne pre nich znamenalo významné rozhodnutie vybudovať vodnú priehradu na miestach, kde sa narodili a kde predtým žili celé generácie ich rodín. Dnes poslední pamätníci možno s nostalgiou spomínajú na to, ako oni, či ich rodičia a prarodičia opúšťali tieto romantické miesta. Každá minca však má dve strany a aj o tom je táto kniha. Na jednej strane zatopené údolia, pekné miesta, na druhej strane koniec ničivých povodní a aj zlepšenie kvality života do budúcnosti, keďže pri výstavbe Oravskej priehrady našli mnohí ľudia prácu.

Obraz Kopánky ani v minulosti a ani dnes by nebol úplný bez saleziánov a ich prospešnej činnosti. V štvrti známej chudobou, ktorá často poznamenala tragickým spôsobom nejednu „kopančársku“ rodinu, sa podarila aj vďaka nim transformácia, ojedinelá nielen v slovenskom meradle. V kapitole (od M. Bocánovej) venovanej sociálnym problémom na Kopánke sa dočítame o ťažkých životných situáciách ľudí, ktorí tu žili, ale aj o príchode Oravcov, ktorí pomohli túto mestskú štvrť zásadne zmeniť. Kapitolu uzatvárajú spomienky, ktoré sú nostalgickými návratom do čias spred niekoľkých desaťročí. Napriek všetkým problémom a ťažkostiam tu žijúcich rodín sú príjemným ohliadnutím do minulosti.

Veríme, že druhé doplnené vydanie,² ktoré dostávate do rúk, oživí mnohé spomienky, pomôže dnešným čitateľom pochopiť neľahkú dobu, osvetlí kontexty života ľudí v prvej polovici pohnutého 20. storočia a možno sa stane východiskom pre ďalší výskum v tejto lokalite.

Záverom by sme sa chceli poďakovať všetkým, ktorí akýmkoľvek spôsobom prispeli k vzniku tejto publikácie. Osobitne saleziánom z Kopánky, Ladislavovi Šmidákovi, ktorý sa, bohužiaľ, tohto vydania už nedožil, Ing. arch. Silvestrovi Korcovi, dr. Simonne Jurčovej, Jane Markusíkovovej, Tomislavovi Markusíkovi, Štefanovi Chovančákovi, Jozefovi Kulisievičovi s manželkou Máriou, Márii Turčanovej s dcérou a Margite Bartekovej.

Kopánka ako súčasť trnavských dejín

1

Zo starších dejín Kopánky

O tom, že územie dnešnej Kopánky bolo už v období praveku rušným miestom, netreba aj na základe bohatých archeologických nálezov pochybovať. Kopánka nie je vyhľadávanou a obľúbenou lokalitou Trnavy iba dnes, ale na jej území sa usádzali ľudia už pred tisícročiami, azda najmä kvôli jej mierne vyvýšenej polohe. Tá ich na jednej strane chránila pred záplavami, na druhej strane im prinášala mnohé výhody práve pre blízkosť vodného toku Trnávky, ktorá jej západnou časťou preteká dodnes. Už lovci mamutov v paleolite budovali svoje obydlia poväčšine v otvorenej krajine, na vyvýšených miestach nad vodnými tokmi a s výhľadom na široké okolie.³ Pozostatky po ich činnosti sa aj z tohto dôvodu našli najmä na Kopánke a v lokalite Štrky, ktoré svojou polohou vyhovovali potrebám vtedajšieho človeka. Práve tu – v dnes už neexistujúcej tehelni na Špačinskej ceste, boli v rokoch 1918 a 1926 nájdené kosti mamuta.⁴ Ani prechod na poľnohospodárstvo a usadlý spôsob života v období neolitu však neznamenal v osídlení tohto územia výrazný prepad. Praveké nástroje paleolitických lovcov na opustených táboriskách využívali aj neskorší neolitickí roľníci, aby ich znovu použili, o čom svedčia početné archeologické nálezy spojené najmä s rozsiahlou výstavbou v okolí tzv. cholerovej kaplnky a v poslednom období nálezy z výskumu predchádzajúcemu masívnej výstavbe v lokalite Pekné pole.

Zo zeminy, vykopanej počas stavebných prác, získali archeológovia desiatky črepov z mladšej doby kamennej, bronzovej, staršej a mladšej doby železnej, vrcholného a neskorého stredoveku. V jednom výkope bol nájdený zvyšok objektu s množstvom mazanice a keramických črepov zo staršej doby železnej. O tom, že na Kopánke bola významná neolitická osada, svedčia aj skôr nájdené odpadové jamy, ktoré obsahovali charakteristickú keramiku s rytou lineárnou výzdobou na povrchu.⁵ Významné nálezy sú známe aj z doby bronzovej. Archeológovia tu objavili dva hroby s nádobami

**Cholerová kaplnka
svätého Kríža
Cholera Chapel
of the Holy Cross**

a šperkami tzv. unětickej kultúry. Pri stavbe transformátora v roku 1974 boli odkryté pozostatky dvoch kostier a popri nich množstvo artefaktov, najmä milodarov, viaceré nádoby, náhrdelník z dentálievých rúrok so zavesenými mušľami či bronzové šperky.⁶ K významným nálezom na území Kopánky patrí aj hrob keltského bojovníka obsahujúci hrot kopije, železný meč a okutie oválneho štítu z laténskej doby objavený na Ulici P. M. Bohúňa⁷ a viaceré sídliskové objekty z obdobia stredoveku nájdené v mnohých častiach štvrte.⁸

Obdobie stredoveku je pre Trnavu charakteristické turbulentným vývojom. V jeho počiatkoch bola oblasť Kopánky ešte stále dôležitou súčasťou koloritu ranostredovekého osídlenia neskoršieho slobodného kráľovského mesta. Nebola však jedinou obývanou lokalitou. Už v období raného stredoveku sa totiž na území dnešnej Trnavy nachádzali tri významnejšie osady – prvá, lokalizovaná na územie Weislovej doliny, druhá, nachádzajúca sa

v centre neskoršieho stredovekého mesta v okolí Baziliky sv. Mikuláša a tretia, ktorej sídlom bola práve dnešná Kopánka.⁹ Je to dôkaz, že ani raný stredovek pre osídlenie tohto územia neznamenal výraznejší prepad.

Situácia sa začala meniť v 11. – 12. storočí, keď sa Trnava začala formovať ako stredoveké mesto. Koncentrácia výstavby na územie území rodiačeho sa budúceho opevneného centra na dlhší čas znamenala stagnáciu v rozvoji tejto neskoršej miestnej časti. O to viac, že výstavbou hradobného systému v priebehu 13. storočia museli byť odstránené obydlia, ktoré sa ťahali popri ceste nad potokom Trnávka a prekračovali hranice budúceho opevneného priestoru a ponechané boli len tie, ktoré zostali vnútri rodiačeho sa mesta.¹⁰ Mestský život sa presťahoval do centra a periféria sa stala skôr poľnohospodárskou lokalitou, v prípade neskoršej Kopánky aj dôležitým rezervoárom vody a zásobárňou rýb, ktoré v živote stredovekého a neskôr

**Záplava na rybníku
Flooding on the pond**